

Voitto Valio Viinanen

Päijänne-nimet Muinais-Hämeen erämaiden rajoina

Päijänne-nimen merkitystä on pohdittu tutkimuskirjallisuudessa toista sataa vuotta. Paikannimenä se on eräs kiinnostavimmista kohteista maassamme, eikä vähiten siitä syystä, että Päijänne-järven lisäksi Suomessa on lukuisa joukko pikku Päijänteitä. Nämä mitättömät suolammet sijoittuvat isosta Päijänteestä pohjoiseen Muinais-Hämeen erämaita ympäröiville vedenjakajien ylängöille sekä toisaalla idässä Karjalaa vasten. Mahdollisesti avain Päijänne-nimen ratkaisuun piileekin sanaryhmän merkityksessä.

Ristiretkikaudella Suomen erämaiden resurseille pyrkivät monet pyyntikulttuurit. Hämäläiset erämiehet joutuivat väistymään Saimaalta 1200-luvun alkupuolella, kun Novgorodin tuemat karjalaiset saivat haltuunsa koko Saimaan vesistöalueen. Hämäläisten ja karjalaisten välille syntyi heimo- tai intressiraja. Vilho Niitemaan mukaan heimoraja olisi vakiintunut Kymijoen-Mäntyharjun linjalle 1200-luvun jälkimmäisellä puoliskolla mutta ennen Viipurin linnan vuonna 1293 tapahtunutta perustamista.¹ Jalmari Jaakkola puolestaan satoi vuonna 1323 solmitun Pähkinäsaaren rauhan rajaa koskevassa tutkimuksessaan rajan kulun Joroisten ja Varkauden välillä Haukiveteen laskevaan Kuvansinjokeen ja edelleen Suonenjoelle johtavaan vesireittiin. Hänen mielestään Pähkinäsaaren rauhan raja määriteltiin Suonenjoelta pohjoiseen hämäläisten ja karjalaisten jo olemassa olleelle heimorajalle.²

1300-luvulla Häme ja Satakunta eriytyivät, ja Satakunta syntyi itsenäisenä maakuntana. Hämeen ja Satakunnan eränkävyn rajaksi tuli pohjoisessa Suomenselkä eli vedenjakaja, joka erotti Pohjanmaan jokivarsikeskusten takamaat

Satakunnan ja Hämeen erämaista. Hämeen erämaat ulottuivat idän suunnalla Kymijoelta pohjoiseen johtavaan hämäläisten ja karjalaisten heimorajaan.³ Paikannimet johtavat myös intressi- ja heimorajoihin, erämaiden kulkureiteille.

Mielenkiintoinen kysymys on, voidaanko ristiretkikauden väestöliikkeitä ja muinaismaakuntien alueita hahmotettaessa käyttää apuna paikannimistöä.⁴ Tässä työssä oletuksena on, että nykysuomalainenkin paikannimistö saattaa johtaa tutkijan niin saamelaisen, hämäläisen kuin karjalaisen pyyntikulttuurin jäljille: Vaikka paikannimet muuttuvat kaiken muun nimistön tavoin, alueellisella tasolla paikannimistöön on tallentunut esimerkiksi pyyntikulttuurien aikaisia pyyntieläinten vaellusreittejä, pyyntipaikkoja ja -menetelmiä sekä niihin liittyviä rituaali- ja kulttipaikkoja ilmaisevia nimiä. Nimet osoittavat myös muita elinkeinon liittyviä seikkoja kuten esimerkiksi lihansäilytyksen tapoja ja paikkoja.

Tämän tarkastelun keskeisimmät lähteet ovat Suomen Maanmittauslaitoksen Kansalaisen Karttapaikka -verkkoresurssi, joka sisältää Suomen nykyisen peruskarttanimistön⁵ ja Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus) nimiarkisto. Tarkastelu kohdistuu pääasiassa yhteen erityiseen paikannimeen ja sen johdannaisiin. Hypoteesina on, että kyseinen nimi voidaan kytkeä Hämeen muinaismaakunnan ja sen eräalueiden rajoihin. Tekstissä paikannimen lähteeseen ei erikseen viitata, paitsi siinä tapauksessa, että se

1. Vilho Niitemaa (1955) *Hämeen keskiaika. Hämeen historia I*, Hämeenlinna: Karisto, 213.

2. Jalmari Jaakkola (1926) *Suomen muinaiset valtarajat vuoteen 1323*. Historiallisia tutkimuksia VII, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 217–222. Vrt. Voitto Viinanen (2011 a) *Rajat Pähkinäsaaresta "kolmen kuninkaan" Lapinmaahan. Ruotsin itärajan synty Suomessa ja Lapinmaassa*. ennen ja nyt. Historian tietosanomat. <<http://www.ennenjanyt.net/?p=455>>

3. Niitemaa (1955) 207–208.

4. Eero Kiviniemi (1990) *Perustietoa paikannimistä*, Mänttä: SKS:n Toimituksia 516.

5. <http://www.kansalaisen.karttapaikka.fi>

tulee jostakin muusta lähteestä kuin Karttapai-kasta.

Päijänne-nimet kartalla

Nyky-suomalaisten enemmistö ei välttämättä tiedä, että Suomessa on muitakin Päijänne-nimisiä luontokohteita kuin niistä tunnetuin eli se toistasataa kilometriä pitkä järvi, jonka vedellä on tärkeä osa pääkaupunkiseudun vesihuollossa. Historiallisen Hämeen maakunnan ydinalueen pohjois- ja itäpuolella on peräti puolen sataa Päijänne-nimistä luontokohdetta. Mutta mitä nimi oikein tarkoittaa? Kielentutkija Marjatta Palanderin mukaan ”sellaiset suuret järvet kuten Päijänne ja Saimaa kuuluvat etymologialtaan selvittämättömiin nimiin. Niistä ei tiedetä, mitä ne tarkoittavat. Vaikka pikku Päijänteitä on paljon ja aivan eri puolilla Suomea, niin joka tapauksessa Päijänne-nimen etymologia jää hämäräksi.”⁶ Seuraavassa selvitan Päijänne-nimien esiintymistä ja niiden luonnetta sekä pyrin ratkaisemaan niiden merkityksen. Metodini pohjaa niin kartta- ja paikannimiaineiston läpikäyntiin kuin paikan päällä tapahtuneisiin maastoanalyysihin.

Päijänne on sekä Pohjan- että Suomenlahden rannikolta nähdessä ylin vesi ja vesistöalue. Sitä se oli etenkin vesistöalueelle työntyvien varhaisten pyyntikulttuurien aikana. Tästä näkökulmasta katsoen on mahdollista, että Päijänne-nimi olisi lähtöisin esihistorialliselta aikakaudelta saamen ja suomen (hämäläisten) kieltä puhuvien kulttuurien kohtaamisen ajoilta. Pekka Sammallahtien mukaan eteläsaamen sana *bæjjadahke* ’ylävä maa’ on palautettavissa kantasaamen muotoon **pējaanDëkʷ*, joka on Päijänne-nimen täydellinen vastine ja mitä ilmeisimmin suomenkielisen nimen saamenkielinen originaali. Sana puuttuu pohjoissaamesta. Merkityskin sopii, koska sana merkitsee ympäristöään ylempänä sijaitsevaa aluetta, ei välttämättä korkeaa paikkaa.

Janne Saarikivi puolestaan toteaa, että varhain nimetyt monien suurimpien vesistöjen ni-

met ovat tuntematonta alkuperää ja että Päijänteiden nimikin on syntynyt ”jossakin tuntemattomassa muinaiskielessä, josta se on saamen kautta lainautunut suomen kieleen”.⁸

Epäilemättä pikku Päijänteiden nimi perustuu jo varhain tunnettuun Päijänne-järven nimeen. Ilmeisesti tämä prosessi tapahtui hämäläisen eräkauden aikana, jolloin identiteetiltään yhtenäistyneillä hämäläis-eränkävijöillä syntyi tarve osoittaa Hämeen (Päijänteiden) erämaat toisia heimoja vasten. Selitys pätevyitynee pikku Päijänteiden kautta: ne osoittavat pääasiassa Kymijoen – Päijänteiden vesistöalueen ylimpiä vesiä. Parempaa vesistöalueen maastoon kiinnityksen menetelmää ei ole ollut olemassa. Vielä nykyäänkin voisimme seurata maastossa vaikka ilman karttoja pikku Päijänteiden viitoittamana Päijänteiden vesistöaluetta sen ylimpien vesien kautta.

Pohjoissaamen *bajimus* ja inarinsaamen *pajemuš* tarkoittavat ylimmäistä.⁹ Pohjoissaamessa on myös koroketta tarkoittava sana *bajádas*. Sanavartaloon *baji-/bajá-* liittyy paikallisuutta ilmaiseva johdin *-das*, jota voi pitää Päijänne-nimen johtimen *-nne/-nte-* kielihistoriallisena vastineena.¹⁰

6. Marjatta Palander (2000) ’Järvien ja lampien nimistä’, *Elore* 1/2000, 7. vuosikerta: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry., Joensuu <http://cc.joensuu.fi/~loristi/1_00/pal100.pdf>; vrt. Kiviniemi (1990).

7. Knut Bergsland & Lajla Mattson Magga (1993) *Åarjel-saemien-daaoren baakoegærja. Sydsamisk-norsk ordbok*. Idut: bæjjadahke ’høytliggende område, høydedrag, øvre del av landskap’ (*pējaanDëk), 46.

8. Janne Saarikivi (2007) ’Päijänne’ *Suomalainen paikannimikirja*, (Päätoimittaja Sirkka Paikkala), Jyväskylä: Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146, 360–361.

9. Pekka Sammallahti (1993) *Saamelais-suomalais-saamelainen sanakirja*, Ohcejohka: Girjegiisá Oy, 26; Ilmari Mattus (2010) ’Itä-Inarin paikannimistö’, Metsähallitus, Julkaisuja. Sarja A 186, 271 <metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/a186.pdf>

10. Sammallahti (sähköpostiviesti tämän kirjoittajalle 10.4.2012).

Suomalaisessa paikannimikirjassa esitetyn tulokinnan mukaan tämä saamelaisetymologia ei kuitenkaan olisi todennäköinen, koska Sisä-Suomen alueella on runsaasti Eli-nimiä, jotka pohjautuvat toiseen *ylä*-sanakantaan (vrt. pohjoissaamen *alla* = suomen *ylä*). ”Mahdollisesti tämä sanavartalo onkin ollut käytössä Sisä-Suomen kadonneissa saamelaiskielissä ylävesien nimityksissä *bajá*-sanana asemesta”, Saarikivi kirjoittaa.¹¹

Tässä on kuitenkin tärkeää havaita ’ylä’-merkitystä (*bajá*) osoittavien Päijän-alkuisien sekä toisaalta Eli-alkuisien sanojen ja niiden sanakantojen merkityksen ero: Perusmuodossa *Päijänne* esiintyy poikkeuksetta vedenkohoumien nimenä. Sen sijaan Eli-nimet osoittavat tavallisesti maan kohoumia (*Elimäki*), mutta niitä on myös soiden, jokien ja järvien nimissä. Lisäksi Eli-alkuisien paikannimien levikki poikkeaa oleellisesti Muinais-Hämeen erämaiden rajoille keskittyvistä Päijänne-nimistä. Nimittäin Etelä-Saimaalta lähtien harva Eli-nimien ketju suuntautuu Suomenlahden ja Selkämeren rannikon tuntumassa Pietarsaareen. Edelleen Oulun *Eliaksenkankaalta* rannikkoa seuraava nimistö johtaa lin *Elíanperän* kautta Kemijoen suulle *Elijärven*-nimipesäkkeeseen, mistä Eli-nimet nousevat jokivartta Rovaniemelle. Tornionlaakson puolella Eli-nimiä ei näy, mikä viittaa nimistön Tornionlaaksoon juurtunutta kanta-asutuksen syntyä myöhäisempään hämäläislähtöön.¹² Muut huomattavat nimikeskitymät ovat itärajalla Kuusamossa ja Ilomantsissa entisillä peuramailla. Sisä-Suomessa sentään on kymmenen Eli-alkuista luontopaikannimeä. Mutta nekin jäävät hajaesiintyminä muinaisia Hämeen eräkaita rajavan Päijänne-nimistön ulkopuolelle. Tästä poikkeuksena on Soinissa *Elias*, pieni kovan maan saareke suoalueella. Se tulee *Päijännelammesta* puoli peninkulmaa Hämeen Pohjanperän puolelle.

Otan toisen esimerkin Kymen vesistöalueelta erään huomattavan kohteen paikannimestä, jonka merkitys saattaa avautua saamen kielen

kautta. Kymijoen yläjuoksulla on kolme koskea. Kalkkinen on Päijänteen laskujuoksun Kymijoen niskassa; Heinolassa pudottelee Ruotsalaisen vedet Konniveteen Jyrängönkoski; kolmesta Kymen yläjuoksun koskista alimmainen on Iitin *Vuolenkoski*, mistä aloittaa varsinainen Kymijoen virtauoma. Pohjoissaameksi ’alimmainen’ tai ’alin’ on *vuolimus*, inarinsaameksi *vyelemus*.¹³

Suomalaisen paikannimikirjan mukaan *vuolen*-sana voisi sisältää suomen *virta*-sanana monikon genetiivin.¹⁴ Kuitenkin Vuolenkosken lisäksi merkitystä ’alin, alimmainen’ osoittavat myös muut suomen Vuolen- ja Vuoli-alkuiset vesistönimet, jotka ovat Mikkelin *Vuolenlampi* Lökönsuolta Kyyvettä kohti laskevassa ojassa, Punkalaidunjokeen laskeva suo- ja pelto-oja eli *Vuolenoja*, Hämeenlinnan *Vuolijärvi*, Oulujärveen laskeva *Vuolijoki* sekä Vesilahden *Vuolisjärvi* eli pieni lampi kuivuneella *Vuoliskorpi*-suolla. Pohjoissaamen *vuolimus* ’alimmainen, alin’ ja siitä johdetut *vuolli*-tai *vuolle*-vartalat vastaavat suomen kielen ilmaisuja *-alunen* ja *-alus* esimerkiksi puhuttaessa joen alajuoksusta.¹⁵ Vaikuttaakin siltä, että suomen ’ala’- tai ’alimmainen’ -merkitystä osoittavat Vuoli- ja Vuolen-alkuiset paikannimet voisivat juontua saamen kielestä.

Terho Itkonen selvitti saamen kielestä johtuvia maastotermejä Sisä-Suomen sanastossa ja paikannimissä. Esimerkiksi hämäläinen maastotermin *vuolanne*, joka tarkoittaa aukeaa ja alavaa paikkaa metsässä, juontuu saamen sanasta *vuol-*

11. Saarikivi (2007) 361.

12. Vrt. Voitto Valio Viinanen (2011 b) ’Miksi hämäläiset ja karjalaiset pyyntikulttuurit juuttuivat Kemi- ja Ounasjokeen? – Paikannimitutkimus Tornionlaakson pyyntikulttuuri- ja asutushistoriasta’ *Tornionlaakson vuosikirja 2011*, (toim.) Henry Nordberg, Tornio: Tornionlaakson neuvosto/Tornedalsrådet Tornionlaakson maakuntamuseo/ Tornedalens landskapmuseum.

13. Sammallahti (1993), 210; Pekka Sammallahti & Matti Morottaja (1993) *Inarinsaamelais-suomalainen sanakirja*, Ohcejohka: Girjegüisä Oy, 117.

14. Laila Lehikoinen (2007) ’Vuolenkoski’, *Suomalainen paikannimikirja*, 515.

15. Sammallahti (1993) 209–210.

ládat 'alamaa, alanko'. Itkonen toteaa: "Samaa tai lähes samaa merkitsevänä maastoterminä tämä sana – *vuollë- 'ála-* -sanan johdos – tunnetaan useimmista nykyisistä lapin päämurteista."¹⁶

Itkosen mukaan Päijänteen ympäristössä on ollut huomattava saamelaisvaikutus esihistoriallisella ajalla. Alueelta tavataan Lappi- ja Lapin-alkuisia paikannimiä, ja Päijänteen ja Keuruun välisellä ylängöllä on eräs Lappi-nimistön tiheimmistä keskittymistä Suomessa. Myös muita saamelaisperäisiä paikannimiä on muuta ympäristöään tiheämmässä Päijänteen länsipuolisella erämaa-alueella. Pitkin Päijänteen länsirantaa ja toisaalla järven pohjoispäästä Suomenselkään johtavalla ylängöllä on lisäksi saamelaisperäisiä, asumiseen ja pyyntikulttuuriin liittyviä muinaisjäännöksiä.¹⁷

Kymijoen suuren lähdekokoajan Päijänteen lisäksi perusmuodossa Päijänne tai Päijänne-alkuinen paikannimi ilmenee 31 luontokohteessa. Ne ovat yleensä lampia, soita tai umpeen soistuvia lampia. Joissakin tapauksissa alkuperäinen Päijänne-nimi on kadonnut, mutta se on voinut jättää ympäristöön toisintonimiä. On siis perusteltua ottaa tarkasteluun myös genetiivialkuiset Päijänteen- ja Päijänneen-nimet, yhteensä 22 paikannimeä. Esimerkiksi Keuruulla *Päijännelampi*-nimisen talon peltoaukean reunassa on *Päijänteenlampi*, ja siitä kohoaa maisemaa hallitseva *Päijänteenmäki*. Alkuperäinen *Päijänne* on siellä paikannimenä kadonnut tai se on siirtynyt talon nimeksi. Paikka sijaitsee Kokemäenjoen vesistön Keurusselän koilliskulmalla Pohjoisjärven itärannalla, mistä tulee vaaraylänköä pitkin Päijänteen vedenjakajalle puoli peninkulmaa.

Pikku Päijänteet sijoittuvat varsinaisen Päijänteen itä-, länsi- ja pohjoispuolelle. Ne muodostavat yli kolmesataa kilometriä pitkän, keskimäärin sata kilometriä leveän kaaren, kuin hauenleuan, jonka nielun suulla on Päijännejärvi. Seuraavassa esitän Päijänne-nimiset luontokohteet Maanmittauslaitoksen karttatietokannan mukaisesti. Sitä tarkentavat Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus) nimiarkiston pai-

kannimitiedot, jolloin viitataan nimenkerääjien nimilippu-tietoihin. Kohteiden numerojärjestys ja kiinnitys maastoon on liitekartan ja -luettelon mukainen.

Hämeen hollolalaisilla oli vuosina 1250–1293 eränautoja Kymijoen itäpuolella, missä nautintavyöhyke ylsi Suur-Vehkalahden ja Virolahden välistä ylänköä pitkin ilmeisesti aina Suomenlahteen asti.¹⁸ Idässä Päijänne-nimiset luontokohteet tulevat pääasiassa Kymijoen–Päijänteen ja Vuoksen–Saimaan vedenjakajalle. Ne osoittavat hämäläisten ja karjalaisten eränkävyn intressirajan jälkeen syntyntä heimorajaa.

Kymijoen suistossa ylimmäinen saari on nimeltään (1) *Päijänteensaari*, jonka sivulla *Päijänteenhaarassa* oli *Päijänteenkoski*.¹⁹ Päijänne-nimistöalueen jokseenkin suora itäsiivu johtaa Kymijoen suistosta pohjoissuunnassa Kouvolan Hartolan kylän (2) *Päijänteensuolla* sijaitsevalle *Päijänteenlammelle*, sieltä Enonveden ja Keskinen-järven välille Heinolan (3) *Päijänne*-lammelle ja edelleen Puulaveden eteläpuolelle Mäntyharjun ja Hirvensalmen rajalle. Täällä Hartolan (4) *Päijänteensuo* kiinnittää läntisimpänä pisteenä hämäläisten erämaata Jääsjärven ja Suonteen kannakselle. Muinaisrajasta Suonteella antaa viitteen *Lapinpaasi*, joka sijaitsee entisellä Hämeen ja Karjalan, nykyisellä Etelä-Savon rajalla. Lapinpaasi on järvestä hyvin erottuva puustoa pitävä kallioluoto. Suonteelta Päijänne-linja johtaa Puulan eteläpuolelle itään. *Saarva*-järven eteläpuolelta tavoitetaan rajalinjalla peräkkäin

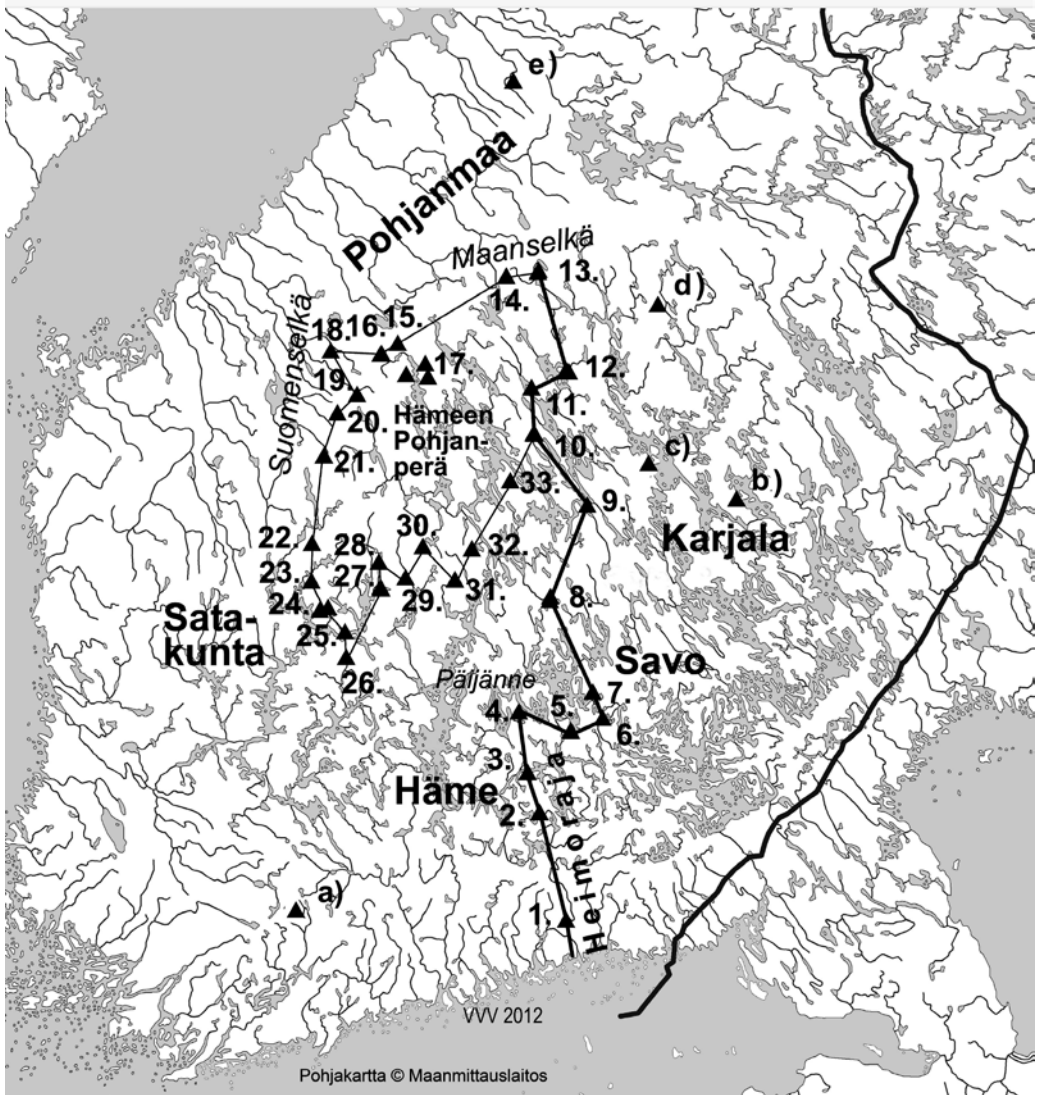
16. Terho Itkonen (1993) 'Lapin perua Sisä-Suomen sanastossa ja paikannimissä'. *Festschrift für Raija Bartens* (Herausgegeben Ulla Maija Kulonen), Helsinki: Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 215, 159–167.

17. T. I. Itkonen (1948) *Suomen lappalaiset vuoteen 1945*, osa I, Porvoo/Helsinki: WSOY, 102–105.

18. Niitemaa (1955) 213–214.

19. Väinö Voionmaa (1947) *Hämäläinen eräkausi*, Porvoo – Helsinki: WSOY, 220; Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, nimiarkisto (Kotus): Kymi, Elli Alho 1951, Päijänteen-saari; Kymi, Lyyli Lukkari 1991, Päijänteenkoski; Päijänteen-saari; Kymi (nimi epäselvä) 1983, Päijänteenhaara.

Päijänne-nimet Suomessa

Nro	Karttanimi	Tarkennus	Kunta
1.	Päijänteensaari	Ylin saari Kymijoen suistossa.	Kotka
2.	Päijänteenlampi ja -suo	Kohde (2), lampi suolla, Hartolan kylässä.	Kouvola
3.	<i>Päijänne</i>	Lampi, ylin vesi Räävelin ylängöllä.	Heinola
4.	<i>Päijänteen suo</i>	Hirvensalmen rajalla.	Hartola
5.	<i>Päijänteen kangas, -suo</i>	Kohteet (2) Mäntyharju/Hirvensalmi -rajalla	Mäntyh/Hirvens.
6.	Päijänne	Soistuva lampi vedenjakajalla Otavassa.	Mikkeli
7.	<i>Päijänne</i>	Suo Puulasta itään Korpijärvellä.	Mikkeli
8.	<i>Päijänne (2)</i>	Lammet Kyyveden ja Kuuhanagan ylängöllä.	Kangasniemi

Nro	Karttanimi	Tarkennus	Kunta
9.	<i>Päijänne</i>	Lampi Koskelojärven Rajalanniemen suolla.	Suonenjoki
10.	<i>Päijänne ja -suo (2)</i>	Lampi <i>Päijänteensuolla</i> (ylänpö).	Vesanto
11.	<i>Päijänteenlampi ja -mäki</i>	Kohde (2), lampi Päijännemäen rinteellä.	Keitele
12.	<i>Päijänne (4)</i>	Talo, <i>Päijänteenjoki, -neva, -mäki ja -lahti</i>	Pielavesi
13.	<i>Päijänteensuo</i>	Kohde (2), Maanselän reunassa.	Kiuruvesi
14.	<i>Päijänne, Päijänteenneva</i>	Kohde (2), lampi ja suo Maanselällä.	Pyhäjärvi
15.	<i>Päijänne</i>	Suonsilmäke Suomenselän vedenjakajalla.	Kinnula
16.	<i>Päijänteensaari ja -mäki</i>	Kohde (2), maankohoumat Suomenselällä.	Perho
17.	<i>Päijänne (3)</i>	Lammet, Kivijärvi (2), Kinnula (1).	Kivij./Kinnula
18.	<i>Päijänne</i>	Pajujan pieni laajentuma-lampi.	Halsua
19.	<i>Päijänne</i>	Lampi, ylin vesi Kyyjärven ja Perhon rajasuolla.	Kyyjärvi
20.	<i>Päijänne ja Päijänteenkangas</i>	Kohde (2), Suomenselän vedenjakajalla, lampi ja mäki Kyy- ja Alajärven rajasuolla.	Kyyjärvi
21.	<i>Päijännelampi ja -kallio</i>	Suomenselän reunassa.	Soini
22.	<i>Päijänteenlampi</i>	Suonsilmäke Ähtärin ja Keuruun rajasuolla.	Ähtäri
23.	<i>Päijännelampi</i>	Ylin vesi Virtain ja Keuruun rajasuolla.	Virrat
24.	<i>Päijänne (2)</i>	Lammet Tarjanneveden kapeikossa.	Mänttä-Vilpp.
25.	<i>Päijänteenlammi</i>	Vilppukosken eteläpuolella.	Mänttä-Vilpp.
26.	<i>Päijänteensuo</i>	Kohde (3), Päijänne -lammet ylänkösuolla;	
	Iso ja Pikku Päijänne	Pikku Päijänne seudun ylin vedenkohouma.	Juupajoki
27.	<i>Päijänteenlampi (2) ja Päijänteenmäki</i>	Talo, -lampi ja -mäki; järvikapeikossa, ylängön reunassa.	Keuruu
28.	<i>Päijänteenmäki</i>	Hallitseva maastokohta ylängön reunassa.	Multia
29.	<i>Päijänlampi</i>	Seudulla ylin vesi vaaraylängön reunassa.	Petäjävesi
30.	<i>Päijänne</i>	Lampi ylängön pohjoisella suoalueella.	Uurainen
31.	<i>Päijännelampi</i>	Suonsilmäke Laajavuoresta 1/2 pnk luoteeseen.	Jyväskylä
32.	<i>Päijänne</i>	Peurunka, lampi, ylin vesi, laskee Rajajärveen.	Laukaa
33.	<i>Päijänne</i>	Lampi (ja talo), Keiteleen niemen ylimpiä vesiä.	Konnevesi
Hämeen erämaiden ulkopuolella			
a)	<i>Päijänneensuo, -koski</i>	Loppijärven ja Punelian suoylängöllä.	Loppi
b)	<i>Päijänne-lampi ja -talo</i>	Ylin vesi Juojärven ja Suvasveden välillä.	Tuusniemi
c)	<i>Päijänne</i>	Suolampi Kuopioniemen tyven taipaleessa.	Kuopio
b)	<i>Päijänne</i>	Lampi ylänkösuolla.	Sonkajärvi
c)	<i>Päijänne</i>	Suoalue Muhosjoen latvasoilla.	Muhos
d)	<i>Päijänniemi</i>	Kuusamojärven (kartan ulkopuolella).	Kuusamo

Mäntyharjun (5) *Päijänneenkangas* ja Hirvensalmen puolella *Päijänneenlampi*, johon laskee *Päijänneenoja*.²⁰ Sieltä päädytään Ryökäsveden eteläpuolelta Mikkelin Otavaan. Tällä tavalla Päijänne-pisteet rajasivat Puulaveden Hämeen puolelle.

Otavan (6) *Päijänne*, soistuva metsälampi jota ympäröi *Päijänteensuo*,²¹ sijaitsee Puulan ja

20. Kotus: Mäntyharju, Marja Valström-Mäkinen 1971, *Päijänneenlampi*. – – – ”Etelästä lampeen laskee päijänneenoja.”

21. Kotus: Mikkelin mlk, Ritva Liisa Pitkänen 1979, *Päijänne*. ”Lammepahane” Kirkkokivien kaakkoispuolella, päijäntensuo lammien ympärillä; Mikkelin MLK, Sami Suviranta 1992, *Päijänne*. Nimi lienee leikkilinen: ”ei ok kummone, pyöriä putama [naurua]” (Jaakko Valkonen 1927).

Päijänne Mikkelin Otavassa (kartalla kohde 6) sijaitsee Vuoksen ja Kymijoen vesistöalueiden vedenjakajalla. Täällä ollaan Muinais-Hämeen ja Karjalan heimorajalla. Suurten järvien ja vesistöalueiden kapeikat olivat esihistoriallisella ja vielä keskiajalla käytössä olevia, viljavia peuramaita. Tästä eräänä todisteena ovat Kirkkokivet, muinainen saamelaisaikojen pyyntikulttuurin kohde, joka sijaitsee Päijänteen lähellä. Voitto Valio Viinanen.

Saimaan kapealla vedenjakajan kannaksella lähellä *Kirkkokiviä*.²² Suurten järvien ja vesistöalueiden kapeikat olivat esihistoriallisella ja keskiajalla käytössä olevia viljavia peuramaita. Otavan Päijänteellä käydessäni panin merkille Päijänteen ja Kirkkokivien välissä jyrkkäpiirteisen harjun, joka johtaa *Oulanki-järven*²³ *Pöyrynlahden* kalliojyrkänteille. Kaiken kaikkiaan *Oulangan* ja *Linnajärven* sekä *Naaranki-järven*²⁴ ja *Kallajärven* väliin supistuvaa ylänkömaastoa leimasivat esimerkiksi aikoinaan peuranajossa eläinten kulkusuuntaan poikittaista järviketjua kohti ohjanneet lukuisat harjanteet ja niitä reunustavat suistamisjyrkänteiksi sopineet kallioseinämät. Kirkkokivien kohdalla heimorajaa osoittavat Puulan itäpuolella olevat Päijänne-nimet ja toisaalla Saimaan länsirannalla Petra- ja Petro-alkuiset (*petra* = karjalaisten peura)²⁵ paikannimet.

22. Kotus: Mikkelin MLK, Sami Suviranta 1992, Kirkkokivet. Korkeita patsaita, kirkkoon ja kellotapuliin verrattavia (Esko Tornija 1923); "sitä kautta muka kulki kirkkotie" (Jaakko Valkonen, 1927). Kirjoittajan huomautus: Hyvien vesiteiden ympäristössä selitys korven kautta kulkeneesta kirkkotiestä ei tunnu uskottavalta. Kirkkokivet on ilmiselvästi kulttuuri- ja luonnon muistomerkki.

23. Paikannimissä nki-loput juontuvat usein (kanta)saamen deminutiivista (eivät kaikki). Alpo Räisänen (2003) *Nimet mieltä kiehtovat*, Helsinki: SKS, ensimmäinen artikkeli. Myös paikannimen perusosa *Oula-* ("tulvavesi") viittaa saamen lähtöön. *Oulu* ~*oula*-sanasta, Erkki Itkonen (päätoimittaja) & Ulla-Maija Kulonen päätoimittaja/toimitussihteeri (2001) *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja* 2., Jyväskylä: SKS ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 227.

24. *Naara*-alkuisia vesistönimiä esitetään perinteisestä pyydyksen naaraaminen -tarkoitteesta myös merkityksessä 'naaras'; Kaija Mallat (2007) *Naiset rajalla*, Helsinki: SKS, 67–73.

25. Martti Montonen (1974) *Suomen peura*, Porvoo – Helsinki: WSOY; Peura ja Petra-nimien levikin liitekartta.

Ne rajasivat molempien osapuolten pyyntikunnille tärkeän Kymen ja Vuoksen vesistöjen välisen kapeikon siten, että Puula- ja Ryökäsvesi olivat hämäläisten eränahtaus-alueita; vastaavasti Päijänne-linjasta itään Petro-nimet osoittavat Saimaan puolella olevien maiden ja vesien kuuluneen karjalaisten eränahtaus-alueisiin.

Otavasta Päijänne-linja johtaa pohjoissuunnalla Kymijoen vesistöalueella Pieksänjärven länsipuolelta Suonenjoelle, Iisvedelle ja Nilakalle. Seuraava (7) *Päijänne*²⁶ on pari peninkulmaa Kirkkokiviltä pohjoiseen Puulan ja Korpjärven välisessä kapeikossa ojitettu ylänkösuu. Kalliojyrkänteenä *Hirvilampeen* pudottava *Hirvivuori* jäi Hämeen erämiesten puolelle. Se oli järvi-kaikossa suurriistan ajopyyntiin (ajos) sopiva kohde.²⁷ Hirvivuorelta pohjoiseen Kangasniemellä Kyyveden ja Kuuhangan ylänköä merkitsevät ylimpinä vesinä kaksi (8) *Päijänne*-lampea. Sieltä tullaan Suonenjoen ja Rautalammen kylien rajalle, missä Koskeloveden Rajalanniemen suolla on kiintopisteenä (9) *Päijänne*-lampi.

Vesannon kuntakeskuksesta puoli peninkulmaa pohjoiseen, Keiteleeseen ja Nilakan välissä on *Petrunsuo*-niminen suoylänkö (*petru* = *peura*) ja siinä *Petru*-niminen suolampi. Petrunsuon kärki-kiilana työntyy Kurjenjärveen rajautuvien mäkien ”nieluun” *Päijänteensuo*. Suolla on (10) *Päijänne*-lampi,²⁸ seudulla ylin veden kokouma. Vesannolta Päijänne-linja opastaa Nilakan ja Pielaveden väliseen laajaan niemeen. Keiteleeseen kylästä neljännes peninkulmaa on Nilakan pohjoispuolella *Kotaperäinen*-järvi. Järven itärannasta nousee (11) *Päijänteenmäki*, jonka rinnesuolla on *Päijänteenlampi*.

Keiteleestä Päijänne-linja kääntää Pielaveden itärannalle, minne lyhyttä purouomaa pitkin juoksuhaa Haapajärvi. Järven pohjukassa sijaitsee (12) *Päijänne*-niminen talo, jonka ympäristössä ovat toisintoniminä *Päijänteenjoki*, *-mäki* ja *-lahti*. Täälläkin paikan nimittäjänä ollut Päijänne on kadonnut.²⁹ Pielavedeltä päädytään pohjoisluoteen suunnassa Vuoksen vesistöalueen latvoilla Kiuruvedelle, missä (Karjalan)

Maanselän laidassa sijaitsevat (13) *Päijännelampi*³⁰ ja *Päijänteensuo*.

Kiuruvedeltä Päijänne-nimet suuntautuvat Maanselän reunaan länteen Pyhäjärven pohjoispuolelle. Täällä (14) *Päijänne*-lampi ja sitä reunustava *Päijänteenneva* muodostavat pohjoisen kääntöpisteen, mistä Päijänne-linja ottaa suunnan Pyhäjärven länsipuolelta Suomenselkään. Hämäläisten eränkävijöiden voimakasta vaikutusta peuranpyyntinä Pyhäjärven ympäristössä osoittavat muun muassa 13 Peura-alkuista paikannimeä. Ilmeisesti hämäläisellä eräkaudella Pyhäjärvelle ei ollut asiaa karjalaisilla – tuskin pohjalaisillakaan.

Suomenselällä Keski-Suomen Kinnulan ja Pohjanmaan Lestijärven välisellä vedenjakajalla (15) *Päijänne* on suoläntin keskellä enää mitätön suonsilmäke. Se on kuitenkin rajaa osoittava, seudun korkein veden kohouma (147 m mpy). Kinnulan sekä Pohjanmaan Perhon ja Lestijärven rajasuolla, Perhon puolella rajakulmaa, ovat merkkipaikkana maan kohoumat (16) *Päijänteensaari* ja *-mäki*. Päijänne on siellä kuivunut pois.³¹ Päijänteenmäkeä ympäröivällä suolla

26. Kotus: Mikkelin MLK, Matti Riikonen 1991, Päijänne. ”Metsäalue Pastilankorven pohjoispuolella, johon asti ovat ammoin ulottuneet Sahin maat.”

27. Voionmaa (1947), 329–330, 336–338, 505. Voionmaa mainitsee Hämeen erämaista ajopyyntiin liittyen esimerkiksi monet Hirvenhyppäri-nimet. ”Ajo- ja Ajos-kantaiset paikannimet ovat määrättyissä tapauksissa aiheutuneet saaliin ajamisesta ja varsinkin vapaasta suurriistan kimpupuun käymisestä aseina tai sen ahdistamisesta määrättyihin pyyntipaikkoihin.”

28. Kotus: Vesanto, Päivi Rahkonen 1962, Päijänteenlampi. ”Pieni lampi Petrunlammen luoteispuolella. Sen ympärillä suo, päijäntensuo.” Vesanto, Niiniveden pää, Kaija Hyvönen 1971, Päijänne.

29. Kotus: Pielavesi, Kreetta Hämäläinen 1947, Päijänteenjoki.

30. Kotus: Kiuruvesi, Sisko Seppo 1958, Päijänne (lampi).

31. Kotus: Perho, Ritva Korhonen 1968, Päijänne. ”Hyvin pieni lampi, = päijäntellampi, pikkupäijänne, suolla = päijäntenneva – – 1868 *Päijänteenmäki* ja *Päijänteensaari*. Perho, Pekka Mikkola 1987, Päijänne. Lampi oli jo umpeen kasvanut.

Sääksjärvi on nyt rajakulmalla ylin veden kohouma. Suomenselän itäpuolella Kinnulan ja Kivijärven kunnan rajamailla on Kivijärven pohjoispäässä kolme (17) *Päijänne*-lampea, jotka nähtävästi merkitsivät siellä hämäläisten muinaisia pyyntimaita. Toisaalla Kivijärven latvajuoksun kohdalla Suomenselkä kaartaa Lestijärven ja Lappajärven välisellä ylängöllä mutkan länteen. Merkinä hämäläisten eränkäyntialueesta tuolla seudulla on (18) *Päijänne*, Halsuanjärveen Rikkisuolta laskevan *Pajuojan* eräs pikku laajentumalampi. Halsualta vedenjakaja taittuu etelään. Keski-Suomen Kyyjärven ja Perhon rajasuolla Kyyjärven puolella (19) *Päijänne*³²(lampi) on siinä kohtaa Suomenselällä ylin veden kohouma. Edelleen Kyyjärven puolella Pohjanmaan vastaisella rajasuolla (20) *Päijänne*³³(lampi) ja sen vieressä *Päijänteenkangas* merkitsevät siellä Suomenselän vedenjakajaa. Pohjanmaan Soinin kuntakeskuksesta neljäs peninkulma etelään ovat (21) *Päijänne* (lampi) ja *Päijännekallio*³⁴ sijaitsevat Suomenselästä Päijänne-järvelle Jyväskylää kohti työntyvän ylängön reunassa. Näin jatketaan pikku Päijänteeltä toiselle.

Ähtärin ja Keski-Suomen Keuruun rajasuolla pilkottaa ylimpänä vetenä (22) *Päijänteenlampi*.³⁵ Virtain ja Keuruun rajasuolla puolestaan ylin veden kohoumana on (23) *Päijännelampi*. Mänttä-Vilppulassa Tarjanneveden ja Kurkijärven välisessä kapeikossa taas on kaksi (24) *Päijänne*-lampea. Läntisempi *Päijänne* sijaitsee Tarjannetta vasten Salusjärven eteläpuolella; itäisempi *Päijänne*,³⁶ pieni suolampi, peilaa Kurkijärveen pudottavan *Vuorisvuoren* sivulla. Kurkijärvestä laskuoja virtaa kapean kannaksen läpi *Elänne*-järveen, joka sijaitsee täällä Pikku Päijänteiden merkitsemällä linjalla.

Vilppukosken etelärannalla *Ajostaipaleessa* on (25) *Päijänteenlammi*.³⁷ Kosken pohjoispuolella kylän nimenä on *Ajosharju* (vrt. peuranajo). Vilppukoskesta etelään Pirkanmaan Juupajoen (26) *Päijänteen*suolla ovat *Iso* ja *Pikku Päijänne*-nimiset lammet, joista Pikku Päijänne on ylänkösuolla seudun ylin veden kohouma. Juupajoel-

ta Päijänne-linja johtaa Keuruselän itärannan suunnassa Pohjoisjärven kylään, jossa on kiinnekohtana mainitut (27) *Päijänteenlampi* (talo) *-lampi* ja *-mäki*.

Kun Keuruulta nousee pohjoiseen, tullaan Multian rajalle. Siellä maisemaa hallitsevat ylängön reunassa Multian *Kotivuori* ja sen vierustalla (28) *Päijänteenmäki*.³⁸ Niiden välissä jyrkkärinteinen laakso muodostaa maakulkureitin Keuruun Jukojärven ja Multian Sinervä-järven välille. Päijänne lienee ollut alun perin Päijänteenmäen juurella laakson veden taittamassa joku suoläntti tai *Jukokolähde*-niminen lampi. Vuoren laella talon nimi on Pajala. Kotivuoren eteläpuolella sijaitsee jyrkkärinteinen *Peuravuori* ja sen juurella *Peuralampi*. Epäilemättä Päijänne-nimen merkitsemä Kotivuoren ympäristö oli ollut peura-aikana edullinen pyyntipaikka.

32. Kotus: Kyyjärvi, Noposenaho, Pirkko Lindberg (kop. Oulun yliop. suomen k. lait.) ”Pieni lampi Piilisuon keskellä. Lampi on erittäin syvä. Nimen alkuperästä ei ole tietoa, mutta ei ole mahdotonta, että nimessä on humoristinen vertaus Päijänne-järveen Keski-Suomessa, koska lampi on hyvin pieni.”

33. Kotus: Kyyjärvi, Hokkala, Ritva Korhonen 1978, Päijänne. ”Pieni kapea suolampi Häntäharjun takana... Onni Kotanen, (1898). Väinö Tofferi (1913) käytti nimeä Pikku-Päijänne ja sanoi lammen olevan Päijänteen mallinen, kapea ja pitkä. Lammen sivulla kangasmetsä...”

34. Kotus: Soini, Ritva Korhonen 1974, Päijännekallio. Nimestäjän mukaan kallioisen harjannemäen vieressä on *Päijänneneva* ja siinä kallon juurella pieni suolampi nimeltä *Päijänne*. Kohteesta mainitaan ”varustusta” muistuttava kiviäitä. Kirjoittajan huomautus: kysymyksessä lienee eläinten kulkua Päijännekallion suistamisjyrkänteelle ohjannut johdeaita.

35. Kotus: Ähtäri, Helena Pohjanmäki 1971, Päijänne. ”Päijänne ~ Päijäntellampi. Pieni lampi Soukanjärven koillispuolella. Nimeämisperustetta ei tunneta.” Laskuoja Soukanjärveen Päijäntēnpuro.

36. Kotus: Vilppula, Keuruunkylä, Irma Savolainen 1967 Päijänne. Päijänne-lammen, -notkon ja -rinteen nimiä ei osattu selittää. Nimestäjän mukaan lammen ympärillä on korkeita mäkiä, jotka ovat ”arkoja ukkoselle”.

37. Kotus: Vilppula, Ajostaipale, Irma Savolainen 1967 Päijänteenlammi. Nimen peruste ei ole tiedossa.

38. Kotus: Multia, Jussi Rainio 1954, Päijänteenmäki. Nimen peruste ei ole tiedossa.

Päijänteenmäen systeemistä Päijänne-reitti kääntyy Petäjaveden rajaseudulle. Siellä (29) *Päijän-lampi* sijaitsee rehevää Vehkasuota (vehka on tärkeä peuran ravintokasvi) reunustavan harjun päässä. Eläinten kulkua ohjannut harjuno lähtee Suomenselästä aloittavalta ylängöltä. Päijän-lammelta nouseaan Uuraisten Pohjanperän kylässä sijaitsevan ylänkösuon (30) *Päijänne-lammelle*. Päijänne ja Pohjanperä nimien lisäksi siellä ovat peuraa tarkoittava saamelaisperäinen Kontti-nimistö (*Konttivuori, -mäki ja -kangas*)³⁹ sekä Peuramäki talon nimenä. Paikkannimet ja maaston luonne eivät jätä epäilystä niiden merkityksestä muinaisessa hämäläisten erämaassa.

Soinin kohdalta Suomenselästä Jyväskylään ulottuvan vaaraylängön kaakkoiskulmalla sijaitsevasta Uuraisten Pohjanperän kylästä pikku Päijänteiden linja johtaa Jyväskylään. Siellä (31) *Päijännelampi*,⁴⁰ mitätön suonsilmä pikku suola, tulee Laajavuoresta puoli peninkulmaa luoteeseen. Jyväskylän pohjoispuolisella ylängöllä sijaitsee puolestaan Laukaan Peurungan (*peuru* = peura) Rajajärveen juoksuttava (32) *Päijänne-lampi*, joka on täällä ylin veden kohouma. Peurungasta pikku Päijänteiden linja käy (33) *Päijänne-lammen* merkitsemälle Keiteleen ja Konneveden niemelle ja edelleen Vesannon *Päijänteen-suolla* olevan (10) *Päijänne-lammen* kautta Piela-vedelle, mihin tultiin myös Kymijoelta itäistä heimorajaa osoittavaa reittiä pitkin.

Kanta-Hämeen maakunnassa sijaitsevan Lopen pitäjän Loppijärven ja Punelia-järven välisellä ylängöllä on muistitiedon mukaan Päijänne-nimistöä, jota ei esiinny Karttapaikan tietokannassa. Seudun topografia viittaa entisinä aikoina tärkeään peuranpyyntipaikkaan. Nimitäin suoperäisen ylängön selkämäana kulkee peninkulman pituinen kapea harju, jonka kärki työntyy Punelian vierustalla Saarijärveen. *Päijänneensuolta* (a) vedet virtaavat harjun sivua *Päijänneensuolta* Saarijärveen.⁴¹ Kysymyksessä on ilmeisesti muinaishämäläisten tärkeän pyyntialueen osoitus rajaseudulla suomalaisia eli uusmaalaisia vasten.

Pikku Päijänteiden muodostamalta itäiseltä linjalta poikkeavat yksittäisinä Tuusniemellä (b) *Päijänne* (lampi),⁴² ylin veden kohouma Suvasveden ja Juojärven vedenjakajalla; Kuopiossa Kallaveden *Haminalahden* ja *Matkus-järven* välissä (c) *Päijänne* (nykyisissä kartoissa nimetön suolampi),⁴³ Sonkajärvellä (d) *Päijänne* (suolampi), Muhoksella (e) *Päijänne* (suo) ja Kuusamojärven (f) *Päijänniemi*. Näille Päijänne-nimille on vaikea keksiä muuta selitystä kuin että ne ovat hämäläisten varhaiseen eränkävintään ja kulkemiseen liittyviä kiinnekohtia. Esimerkiksi Tuusniemellä järvien saartamien Ukko- ja etenkin Pönkämäen jyrkänteet muodostivat suistamispaikan, minne eläinten ajo ylängöllä saattoi käydä Päijänteen kautta. Kuopiossa pikku Päijänne sijaitsee Kuopionniemen tyvikapeikon taipaleessa, missä kaksi *Matkus*-nimistä järveä⁴⁴ yhdistää Hämeen Pohjanperästä Haminalahden kautta kulkevan vesireitin oikotien Kallaveden ulapan toiselle puolelle. Kuopionniemessä *Matkusniemi* ja *-saari* osoittavat vesitietä Kallavedellä.

39. Kont-alkuisista nimistä (*kontti ja kontta*) Ante Aikio (2009) *The Study of Saami Substrate Toponyms in Finland*, 180. <<http://onomaural.klte.hu/onomural/kotetek/ou4/08aikio.pdf>>

40. Kotus: Jyväskylän mlk. Arja Vesterinen 1970, *Päijännelampi*. "Hyvin pieni, melkein umpeen kasvanut lampi. Nimen syntyä ei muisteta."

41. Kotus: Loppi, Juhani Paronen 1965, *Päijänne*. Nimestäjän mukaan Latosuon jatke tunnettiin myös nimellä *Päijänneensuo* ja *Päijänneemaa*. Suolta vedet virtaavat *Päijänneenojan* ja *Päijänneensuon* kautta Saarijärveen.

42. Kotus: Tuusniemi, Enonsalo, Matti Räsänen 1959, *Päijänne*. 1. Järvi tai pikemminkin lampi, 2. Vanha tila (isosajaossa v. 1795).

43. Kotus: Kuopio, Raija Miikkulainen 1986, *Päijänne*. "Kooltaan vähäinen. 'Päijänneeksi ne sanoo sitä' Kauko Hiekkala, s. 1914."

44. Kiviniemen mukaan *Matkus*-nimet yhdistyvät hämäläiseen pyyntikulttuuriin ja merkitsevät kulkureittiä. Eero Kiviniemi (1984) 'Nimistö Suomen esihistorian tutkimuksen aineistona', teoksessa *Suomen väestön esihistorialliset juuret: Tvärminnen symposiumi 17.-19.1.1980*, Bidrag till kännedom av Finlands Natur och Folk 131, Helsinki: Societas Scientiarum Fennica, 327-346.

Jyväskylän Vesangan ylängöllä sijaitseva Päijännelampi (kartalla kohde 31) on enää 8 x 14 metrin kokoinen silmäke umpeen kasvavassa pikku suossa. Suon kasvillisuusvyöhykkeet osoittavat umpeutumisen vaiheita. Päijännelampeen noruu vettä viisi metriä ylempänä olevasta Mysiönlammesta. Yhdessä Hangaslampien kanssa ne ovat täällä ylimmät vedet, joista vesi virtaa Ylä-Tuomiojärveen, sieltä Tuomio-, Palokka- ja Jyväsjärven kautta Päijänteeseen. Taustalla näkyy Viinamäki. Voitto Valio Viinanen.

Kierroksen rajaamalla alueella sijaitsevat Suomen varsinaiseen Päijänteeseen kuulumattomat Päijänne-nimiset luontokohteet. Sen ulkopuolelle jäävät suuri Päijänne-järvi ja siitä Hämeen ydinalue sekä muutama edellä mainittu pikku Päijänne. Pohjoisessa ja lännessä pikku Päijänteet sijaitsevat kohdallaan ylimpinä vesinä Maan- ja Suomenselän vedenjakajalla. Vaikuttaa siltä, että Päijänne-nimet merkitsevät hämäläisten erämaita toisia heimoja kuten Satakuntaa, Pohjanmaata, Karjalaa ja Savoia sekä Kanta-Hämeessä Lopella Uttamaata vasten. Pikku Päijänteet erottavat myös Pohjanperän Hämeen ydinalueesta.

Terho Itkonen keräsi ja merkitsi vuosina 1955–1975 muistiin Päijänteen rantapitäjistä Korpilahdelta, Jämsästä ja Kuhmoisesta huomattavan määrän isoon Päijänteeseen ja sen

ympäristöön liittyvää paikannimi- ja perinnetietoa.⁴⁵ Niissä ei ole kuitenkaan viittauksia pikku Päijänteisiin.

Hämeen Pohjanperä

Vilho Niitemaan mukaan Pohjanperällä lienee tarkoitettu alkuaan ”yksinkertaisesti niitä seutu- ja, jotka levittäytyivät rintamaiden miesten eräomistuksille johtavien vesireittien pohjukoista pohjoiseen”.⁴⁶ Hämäläisten eränkävintyöhykkeet muodostivat Hämeen ydinalueelta itään ja pohjoiseen ulottuvan Pohjanperän. Hämeen ja Satakunnan eränkävynnin rajaksi tuli pohjoisessa

45. Kotus, Yleisarkisto, Päijänne-nimiliput: Terho Itkonen (20 kpl).

46. Niitemaa (1955) 391.

Tuusniemellä Kosulan kylässä Päijänne-nimisen talon saunapolku (kartalla kohde b) johtaa etelärinnettä viljelyksen ja kasvitarhan poikki Päijänteen rantaan. Päijänne, Ukko- ja Pönkämäen välissä, on Juojärven ja Suvasveden välisellä ylängöllä ylin vesi. Voitto Valio Viinanen.

Suomenselkä, vedenjakaja, joka erotti Pohjanmaan jokivarsikeskusten takamaat Satakunnan ja Hämeen erämaista.⁴⁷

Vähitellen hämäläisten ja satakuntalaisten eräomistukset erkanivat. Keuruun ja Virtain suunnalla muodostui heimojen välille eränkäynnin intressiraja.⁴⁸ Sitä osoittavat edellä todetut Päijänne-nimet. 1300-luvun alkupuolella Hämeen erämaat ulottuivat idän suunnalla Kymi-joelta Mäntyharjun reittiä seuraavaan heimorajaan.⁴⁹

Päijänne ja siihen pohjoisesta laskeva Rautalammin reitin vesistö tarjosivat vesistöjakoilla kulkutiet ja reitit hämäläisten erämaihin. Tärkeimmät erämaan antimet olivat metsästys, kalastus, kaskeaminen ja saamelaisten verottaminen.⁵⁰ Hämäläisillä erämiehillä oli ilmeisen hyvät mahdollisuudet yhteistoimintaan suurriistan pyynnissä erämaita käyttävien saamelaisten

kanssa. Saamelaisten puolestaan hyötyivät suoje-
luksesta, kaupasta ja tuottamansa ylijäämän
saamisesta markkinoille. Todennäköisesti hä-
mäläisten kantama lapinvero perustui erämai-
den yhteiskäyttöön. Näin erämaista saatiin mo-
lempia osapuolia hyödyttävää jatkuvaa tuottoa.
Verotuskäytännössä ilmeisesti oli vastaavia piir-
teitä kuin birkarleilla, Länsipohjan ja Pohjois-

47. Niitemaa (1955) 391.

48. K. J. Jalkanen (1892) *Pohjois-Hämeen Erämaat, Asutus ja Olot vuoteen 1620*, Hämeenlinna: Helsingin Sanomain Osakeyhtiön Kirjapaino, 9. Vuonna 1303 puhutaan Merenkurkun tienoilla olevista hämäläisten takamaista; vielä 1415 rajankäynnissä hämäläisten ja satakuntalaisten vaatimukset olivat yhteisiä savolaisia vastaan.

49. Albert Sivén (1906) *Suur-Hollolan vaiheista uuden ajan alkupuolelle asti*, Lahden Kirjapaino- ja Sanomalehti Oy, 11.

50. Jalkanen (1892) 23–27.

Pohjanmaan talonpojilla, jotka verottivat saamelaisia ja kävivät kauppaa Lapinmaissa.⁵¹

Vuonna 1542 Kustaa Vaasa julisti avoimella kirjeellä kaikki asumattomat ja viljelemättömät metsämaat sekä Ruotsissa että Suomessa kruunun omiksi. Tästä tapauksesta katsotaan erämaiden asutuksen alkaneen.⁵² Kuninkaan käskystä vuonna 1552 laadittujen erämaaluetteloiden mukaan Hämeen Pohjanperän eteläreuna kulki Savon rajasta alkaen idästä Suontienjärven (Suonenjoki) ja Jääsjärven eteläpuolitse Päijänteeseen ja sen länsipuolta Muuramejärven eteläpuolitse Keurusselän eteläpäähän. Pohjoisessa hämäläisten erämaa ulottui Maanselän pohjoispuolelle aina Pyhäjärven, Haapajärven ja Toholammin tienoille, mahdollisesti muutamia eräkappaleita ainoastaan Oulujärvelle saakka (Muhoksen *Päijänne*-suo). Koko tällä alueella luetellaan yhteensä 346 erämaakappaletta. Niistä Sääksmäen kihlakuntaan kuului 131 ja Hollolan kihlakuntaan 215.⁵³ Kysymyksessä on pikku Päijänteiden rajaama maantieteellinen alue.

Päijänteet mahdollisina rajanosoituksina

Järven nimenä Päijänne-nimi lienee peräisin kaukaa esihistoriasta saamelaisen ja hämäläisen pyyntikulttuurin kohtaamisen ajoilta. Tätä osoittaa esimerkiksi se, että Päijänne-nimen merkityksestä saadaan viitteitä saamen kielestä. Päijänne-nimiset veden kohoumat – usein lammet ja umpeen kasvavat suoläntit – määrittivät siis Päijänne-vesistöalueen ylimpinä vesinä Hämeen erämaita ja viitoittivat hämäläisten eränkävynnin intressi- ja heimorajaa. Vaikka Päijänne-nimen merkitys voidaan selvittää ainakin heimorajojen syntyprosessissa, sanan tarkkaa etymologiaa ei edelleenkään tunneta. Se on kuitenkin selvää, että pikku Päijänteiden merkitys kytkeytyy hämäläiseen eräkauteen.

Pikku Päijänteiden syrjäinen sijainti, mitätön koko ja erikoinen nimi ovat säilyttäneet niitä luontoniminä. Vedenjakajien soilla ja karuilla ylängöillä tuli harvoin riitoja omistuksista. Taloudelliset intressit kohdistuivat yleensä vesistö-

jen ydinalueilla keskeisille kalan ja riistan pyyntipaikoille. Hämeen erämaiden rajautuminen vähätuottoisille ylängömaille oli tuona aikana tavallaan mukaista. Esimerkiksi lapinkylien (*siida*) välliset rajat miltei poikkeuksetta kulkivat vedenjakajien ylängöillä. Siten kylien rajat olivat vesijuoksujen mukaan tarkasti merkityt ja tarpeen tullen todettavissa kuten vaikka pyyntipaikkaa tai kaadetun saaliseläimen omistusta selvittäessä.

On siis hyvinkin mahdollista, että sisämaan lukuisat Päijänne-nimet, jotka ikään kuin ympäröivät muinaisen Hämeen maakuntaa tai esimaakuntaa, merkitsivät hämäläisten erämaita toisia heimoja ja muinaismaakuntia vasten. Pohjoisessa Päijänteet rajaavat Hämeen Pohjanperän erämaita Pohjanmaata ja Satakuntaa vasten, ja etelässä samoin kuin suuren Päijännejärven ympäristössä pikku Päijänteet erottavat myös Pohjanperän Hämeen ydinalueesta. Vastaavasti Päijänne-nimet osoittavat Saimaan puolella olevien maiden ja vesien kuuluvan karjalaisten eränautintoihin. Siellä Päijänteitä vasten olivat karjalaisten Petra- ja Petro-alkuiset paikannimet. Vastakkaisina ne osoittivat hämäläisten ja karjalaisten heimorajaa. Heimoraja kulki Päijänne- ja Petro-nimien linjaa Kymijoen vesistöalueelle ja siellä Suonenjoen–Iisveden–Nilakan–Pielaveden linjaa päättyen Pyhäjärven itäpuolella Karjalanmaanselkään.

51. Jouko Vahtola (1980) *Tornionjoki- ja Kemijokilaakson asutuksen synty. Nimistötieteellinen ja historiallinen tutkimus*. Studia Historica Septentrionalia, 3, Rovaniemi: Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys, 489–496.

52. Jalkanen (1892) 37.

53. Jalkanen (1892) 13–22. – *Nyt julkaistu Voitto Valio Viinosen artikkeli on läpikäynyt tieteellisen verisarvioinnin.*